

## KÖY ENSTİTÜLERİ VE TÜRK EĞİTİM TARİHİNDEKİ ÖNEMİ

( Sayfa 71-81 )

**Dr. Merve AVCI**

NEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi

ORCID ID: 0000-0002-1529-6946

mrvavci11@gmail.com

### Öz

Köy Enstitüleri; 17 Nisan 1940 yılında 3803 sayılı yasayla kuruldu, 27 Ocak 1954 tarihinde 6234 sayılı yasayla kapatıldı. Bu geçen süre zarfında Köy Enstitüleri'nin var oluş gerekçesi ve önemi her zaman dile getirildi. Döneminin çok ilerisinde olan bu eğitim hareketi çok uzun sürmeyen yaşam süresiyle Türk Eğitim tarihinde önemli bir yere sahip olarak ve o dönem için oldukça farklı ve oldukça önemli bir yere konumlanmasıyla eğitim tarihinin önemli mihenk taşlarından biri olmasıyla her zaman anılmaya devam etti. Köy Enstitüleri'nin en önemli amaçlarından biri, uzun senelerden beri kendi bildikleri ve yaşadıkları gibi yaşayan köylüleri, yine kendi içlerinden çıkan öğrencilerle daha bilinçli ve daha eğitilmiş bir düzeye ulaştırarak, çağın ilerisinde bir bakış açısını kazanmaları ve eğitim düzeylerinin yanı sıra farkındalıklarının da artmasını sağlamaktır. Bu amaçla kurulan Köy Enstitüleri çok kısa olan yaşam süresine rağmen Türk eğitim tarihinde çok önemli bir yere sahip olmuştur. Köyde yaşayan insanların eğitimini önceleyen ve köylü nüfusun bilinçlenmesini ve kendini geliştirmesini amaçlayan Köy Enstitüleri, zamanının çok ilerisinde bir eğitim hareketi olmasıyla öne çıkmıştır. Bu çalışmada da Köy Enstitüleri'nin kuruluşu, kuruluşundan itibaren geçen süredeki işlevleri ve gerçekleştirdikleri üzerinde durulmuş, Köy Enstitüleri'nin Türk eğitim tarihindeki önemine yer verilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Köy Enstitüleri, Eğitim, Eğitim Tarihi

**Araştırma Makalesi**

**Jel Kodları:** I20, B15

### VILLAGE INSTITUTES AND THEIR IMPORTANCE IN THE HISTORY OF TURKISH EDUCATION

#### Abstract

April January 17, 1940 Village Institutes were established by law No. 3803, January 27, 1954 was closed by law No. 6234. During this time, the reason for the existence and importance of Village Institutes have always been expressed. This educational movement, which is very ahead of its period, has always continued to be remembered as having an important place in the history of Turkish Education with its not very long life span and being one of the important touchstones of the history of education with its positioning in a very different and very important place for that period. One of the most important goals of the Village Institutes was to bring the villagers who have been living as they know and have been living for many years to a more conscious and educated level with the students who have come out of themselves, to gain a perspective ahead of the era and to increase their awareness as well as their educational level. Village Institutes established for this purpose have had a very important place in the history of Turkish education despite their very short life span. Village Institutes, which prioritize the education of people living in the village and aim to raise the awareness and self-improvement of the peasant population, have come to the fore by being an educational movement far ahead of its time. In this study, the establishment of Village Institutes, their functions and activities in the period since their establishment were emphasized, and the importance of Village Institutes in the history of Turkish education was included.

**Keywords:** Village Institutes, Education, History of Education

**Research Article**

**Jel Codes:** I20, B15

## Giriş

Türk Eğitim tarihi, tarihin kullandığı teknikleri kullanmakla birlikte Türk kültürünün siyasi dönemlere tekabül eden olgular ile bu olgu ve toplumsal kurumların tanım denemelerinde ortaya çıkan kavramsallaştırmayı referans olarak alır (Doğan, 2018, s. 23). Türk Eğitim tarihinde önemli bazı dönüm noktaları olmuştur. Bunlardan en önemlilerinden biri kuşkusuz Köy Enstitüleri'dir. 1940 yılında, 6 yaşın üzerindeki nüfusun %78'i okuryazar değildi. Köylerde bu oran % 90'dı. Ayrıca köyler sağlık, temizlik, gelişme imkânlarından uzaktı. Bu yaygın olumsuzluklarla daha etkili mücadele etmek, bunu yaparken köylerin sosyal ve ekonomik yapısında öğretmen ve eğitim kanalıyla düzeltilmeler ve gelişmeler sağlamak amaçlarıyla Köy Enstitüleri kuruldu. Mevcut eski düzen, "nazari" eğitim yapan, ellerinde kalem, kitap, yalnızca okuma yazma ve "kitabî" bilgiler öğretimi ile yetinen, köye gitmek ve orada kalmak istemeyen, köylüye pek yararlı olmayan öğretmenler yetiştirmekle suçlanıyordu. Oysa artık köy kökenli, köye yararlı olabilecek, köy işlerinden anlayan öğretmenler yetiştirilmek istenmekteydi. Köy Enstitülerinin kuruluş felsefesi temelde buydu (Akyüz, 1985, s. 359-361).

Öğretmen yetiştirme hareketi aslında eğitim sistemimizde Osmanlıdan beri var olan bir düzenle devam etmekteydi, fakat gerçek anlamda köy okullarına öğretmen yetiştirilmesi ve bu yönde enstitülerin kurulması Cumhuriyet dönemiyle gerçek bir sistematiğe oturmuştu. Osmanlı döneminde Tanzimatla (1839) birlikte yüzünü Batıya döndüren imparatorluk, Batı uygarlığındaki değişimleri tam anlamıyla yakalayamadığı için o dönem için gerekli görülen köklü değişimler hayata geçirilemedi ve istenilen sonuçlar elde edilemedi. Esas itibarıyla Cumhuriyetle birlikte eğitim kurumlarından, ticari hayata ve sanayileşmeye doğru köklü ve sağlam adımlar atılmaya başlandı. Cumhuriyet, Atatürk devrimi ile muasır medeniyet seviyesine ulaşmayı amaç edinmişti. Ancak yaşanan savaşlar köyleri yıkmış, ülkeyi ıssızlaştırmış, hayatı söndürmüştü. Ekonomik, toplumsal, kültürel konular ele alınarak kurumlar meydana getirilmeye çalışıldı. Bir yaşama zorunluğu ile yeni Türk harflerinin kabulüne, millet mektepleri ile de bir okuma yazma seferberliğine gidildi. Nüfusun % 81'i köylüydü. İstihsalde, sağlıkta, inanışta kısacası yaşayışta tam bir ihmal hâkimdi. Kalkınmanın bu büyük çoğunluğun kalkınmasına bağlı olduğuna inanan Atatürk, işin sağlam bir çözüme kavuşturulmasını istemişti (Tekben, 1962, s. 7-8). Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında John Dewey, raporunda (1924) köye göre eğitim ve köy öğretmeni yetiştirme konusuna da yer vermişti. Başka bir yabancı eğitimci Kühne de raporunda (1925) benzer önerilerde bulunmuştu. Köy Enstitüleri ile ilgili fikir yürüten Batı eğitim uzmanları Türkiye şartlarına gerektiği ölçüde hâkim değildi. Elbette fikirleri önem arz ediyordu, fakat Türkiye'nin genel durumunu ve ihtiyaçlarını tam anlamıyla bilemeyen yabancılar Türkiye eğitimi hakkında farazi görüşler ortaya koymaktaydılar. Türkiye realitelerinden ve fikir hayatından uzak oluşlarına ilave olarak Batı eğitim uzmanları "devrim"leri anlamaktan da uzaktılar. Türkiye'de eğitim yolu ile reform yapma, Avrupa'ya öğrenci göndermekle, okul programları yapmakla, Eğitim Bakanlığını islah etmekle başlamadı. Bunlardan çok daha temelli bir problem yola konulduktan sonra, bu gibi problemler yarı çözümlenmiş sayılabilir. Bir dış otoriteye başvurmaksızın eğitime bağımsız bir yolda yürümek işareti ilk veren Mustafa Kemal Atatürk olmuştu (Kirby, 1962, s. 41).

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yurdun içinde bulunduğu eğitim çıkmazına çare arayanların içinde İsmail Hakkı Tonguç da vardı. Tonguç eğitimle ilgili genel çalışmalara başlamadan önce Avrupa'ya ve Balkan ülkelerine giderek yapılan eğitim çalışmalarını yerinde incelemiştir. Batı'nın eğitim düşüncelerini ve

sistemlerini inceledikten sonra, var olan eğitim çıkmazına çare arayanların arasına dâhil olmuştu. İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne gelir gelmez, Anadolu'da uzun yurt gezilerine başlamış, görevli bulunduğu süre içinde 9150 köy, 305 ilçe ve 65 kadar ili gördüğünü yazılarında belirtmişti. Bu kadar uzun ve yorucu geziden başka, 4210 kişinin anket yoluyla cevabını almış, 456 belge incelemiş ve 112 kitabı da gözden geçirmişti. Anadolu'nun içinde bulunduğu gerçeklere göre kuracağı okulların şemasını çıkardıktan sonra da öğretmen kurslarının başlatılmasını sağlamıştı. Türkiye'de öğretmensiz bulunan 35.000 köyün 10 yıl gibi kısa bir sürede okula kavuşturabileceği düşüncesi, devlet büyüklerine büyük umutlar vermişti. Öğretmen okulları şehirlerde kurulduğu halde, Köy Enstitüleri kırsal alanlarda kurulan, köyden öğrenci alan ve köydeki halkın yaşamını iyileştirecek örnek köyler olarak düşünülmüştü. Köy halkının üretim araçları, üretim şekilleri, barınakları, sağlık, beslenme ve yaşam şekillerini örnekleyecek her şey bunlara dâhildi. Köyden gelen öğrenciler çevrelerinin özelliklerine göre üretmeyi, tüketmeyi, saklamayı, beslenmeyi öğrendikleri gibi; yeni bilgilere göre de üretim araçlarını pratik şekilde kullanmayı öğrenmekteydiler. Köy Enstitüleri önce bir öğretmen okulu olmakla birlikte, eğitim öğretim süresi 11.5 aydı. Bu sürenin yarısında kültür dersleri işlenirken, yarısında da tarım ve iş çalışmaları yapılmaktaydı. Her bölgenin geçim kaynaklarını düzenleyecek örnek çalışmalar öğrenilmekteydi. Kars'ta arıcılık, koyunculuk ve sığırcılık, Karadeniz Bölgesi'nde balıkçılık, Çukurova Bölgesi'nde pamuk, sebze, zeytin ve tahılların üretimi ön planda gelmekteydi. Köy Enstitülerinde öğretmenlik programları Bakanlıktan geldiği halde, bölgenin ihtiyaçlarına göre üretim ve iş konuları okulun öğretmenleri, öğrencileri ve usta öğreticileri tarafından seçilmekteydi. Her okulun bulunduğu çevrenin belirgin problemlerinin öncelikle çözümlenmesi asıl amaç olarak görülmekteydi. Bir taraftan çevrenin problemleri çözümlenirken, diğer taraftan da halkın yaşamıyla ilgili temel alışkanlıklar üzerinde (temizlik, sağlık, beslenme, çalışma, eğlenme, dinlenme, araç kullanma vb.) durulmaktaydı (Candoğan, 1991, s. 5-7).

### **Köy Enstitüleri'nin Tarihsel Gelişimi**

Cumhuriyetin ilanından itibaren geçen sürede bir dizi önemli bilimsel faaliyet önem kazanırken; eğitimde, sanayide, bilimde gelişme gösteren atılımlar hız kazandı. 1923'te ilk Bilim Kurulu toplandı. 1924'te Öğretim Birliği Yasası çıktı. 1925'te Mustafa Necati Ulusal Eğitim Bakanı oldu. 1926'da Yurttaşlık Yasası yürürlüğe girdi. 1928'de Türk Eğitim Derneği kuruldu, Türk Dili sözlüğü hazırlama kurulu oluşturuldu. 1930'da kadınlara yerel yönetimlere girme, seçme, seçilme hakkı tanındı. Ankara'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi açıldı. Uluslararası ağırlık, uzunluk, yoğunluk ölçülerini içeren 1782 sayılı yasa çıkarıldı. 1931'de 1778 sayılı yasa ile öğrenim çağındaki çocukların okula devam etme zorunluluğu getirildi. 1932'de Halkevleri kuruldu. Köylerde, halk okuma odaları açıldı. Türk Dili İnceleme Derneği kuruldu. Türk Tarih Kongresi yapıldı. Köy Enstitüleri felsefesini oluşturacak olan ilk temel, gerçek anlamda 1933'te atılmıştır. Eğitim ve öğretimde Atatürkçülük ilkesine bağlılık da aynı yıl yasalaştı. 1935'te asker kökenli Saffet Arıkan Ulusal Eğitim Bakanı oldu. İsmail Hakkı Tonguç'u İlköğretim Genel Müdürlüğü görevine getirdi. 1936'da Teknik Öğretmen Okulu açıldı. Eğitim kursu denemelerine geçildi. Sayıları giderek çoğaltıldı. 1937'de Eskişehir Çifteler'de, İzmir Kızılçullu'da, 1938'de Edirne Karaağaç'ta (daha sonra Kırklareli Kepirtepe'de), 1939'da Kastamonu Gököy'de 17 Nisan 1940 yılında Köy Enstitüleri'ne dönüşecek olan köye uygun Köy Öğretmen okulları açıldı. 1939'da Birinci Ulusal Eğitim Kongresi ve Birinci Yayın Kongresi yapıldı (Kaplan, 2002, s. 11-14).

Köy öğretmen okulları ve temel köy enstitüleri ilk mezunlarını vermeye başlayınca önemli bir meseleye daha sıra gelmişti. Yüksek öğretimi sağlayacak bir kurum açarak enstitü mezunlarından köy enstitüleri

ve bölge okulları için öğretmen, köyde eğitimi denetleyecek eleman yetiştirmek. Köy Enstitülerinde gösterilen bir kısım dersleri okutacak öğretmenleri yetiştiren meslek okulları yoktu. Yüksek seviyeli eğitim kurumlarının çalışmalarında köyde eğitim problemi ele alınamıyordu. Bu sebepten köy okulunu, köyde eğitim ve öğretimi ilgilendiren yüzlerce problem, hiçbir inceleme ve araştırmaya tabi tutulmamış bir halde, el sürülmeden olduğu gibi durmaktaydı. İsmail Hakkı Tonguç'a göre, bu işler yüz üstü kalırsa, memlekette bilimsel çalışmalara dayanan bir pedagoji hayatının yaratılmasına imkân yoktu (Özkucur, 1990, s. 77).

İsmail Hakkı Tonguç, Köy Enstitüleri için çok uğraşmış ve emek vermişti. Tonguç'un kişiliğinin gelişmesinde en önemli etken onun köylü oluşuydu. Tuna kıyısındaki bir Rumeli köyünün orta halli bir köylü ailesinin çocuğu olarak o, çok küçük yaşlarda köyün ve köylünün sorunlarını tanımak olanağını bulmuştu. Sonradan Köy Enstitüsü girişimi sırasında karşısına çıkan ve çözülmesi gereken birçok konu, onun çocukluğundan tanıdığı, içinde yaşadığı sorunlardı. Örneğin kendi çapında sosyolojik, ekonomik eğitimbilimsel bir köy incelemesi olan (Köyde Eğitim) kitabında, üzerinde özellikle durduğu birçok konuda, çocukluğunda yer bırakmış derin izler görülmektedir. Köyün ve köylünün sorunlarının her şeyden önce ekonomik zorluklar olduğu, bunların hayati önemi, köylü kadının bu sorunların alt edilmesindeki önemli rolü ve buna ters düşen bağımlılığı, bunun doğurduğu dramatik öğeler, köylünün ekonomik sonucu olmayan ve dışarıdan gelen etkilere karşı gösterdiği güvensizlik gibi örnekler, hep onun çocukluğunda aldığı derin izlenimlerin sonuçları olarak sayılabilir. Kendi yaşantısının, sonradan incelediği konu ile çok yakından ilişkili olması, onun incelediği konuya bir sıcaklık, bir insancılık, bir duygusallık katabilmesine yararıdır. Bu, bir eğitimdenemesine girişecek bir kişi için çok gerekli bir durumdur. Yalnız kuru sosyolojik ve ekonomik araştırmalara, yalnız rakamlara dayanarak girilmiş, buna duyguyu katamamış, yoğurup şekil vereceği malzemenin, insanın acılarını, sorunlarını kendi içinde duyamayan bir eğitimci, yürüteceği eğitimdenemesinden başarılı bir sonuç alamazdı (Tonguç, 1970, s. 51-52). Bu yönüyle İsmail Hakkı Tonguç'un Köy Enstitülerindeki emeği yaşanmışlıkların da etkisiyle şekillenmiş, Köy Enstitülerinin kuruluşunda onun deneyimleri yol gösterici olmuştur.

Köy Enstitüleri bulunduğu zamana göre oldukça önemli bir işlevi yerine getirmiş, köyün ve köylünün kalkınması adına eğitimden yararlanılmıştır. Köydeki iş bölümü ve iş şartlarına ayak uydurması beklenen eğitimcinin sürece dâhil olarak, hem köylüyle hem de köydeki çocuklarla etkileşim halinde kalması amaçlanmış ve bu sayede eğitim-öğretim sürecinden üst düzeyde verim almak amaçlanmıştır.

Enstitülerin başarılı ve verimli olması, işlemekte oldukları köy mevzuunu, etraflıca bilmeleri ile mümkün görünmekteydi. Köyün içtimai, siyasi, iktisadi cephelerini içerden bilmeyen bir müessese başarıya ulaşmazdı. *"Köylü nasıl duyuyor, düşünüyor ve nasıl yaşıyor? Duyuş ve düşüncelerine, yaşayışlarına hâkim olan unsurlar nelerdir? Bunlar hangi köklerden gelmektedir? Köyde istihsal sistemi nasıldır? Hangi bilgi ve vasıtalarla çalışılıyor? Bunların değerleri nelerdir? Tutulabilen tarafları ve tasfiyelik tarafları nelerdir? Köylü, köy içinde ve millet topluluğu içinde kendi benliğini nasıl tutmaktadır? Ona nasıl bir benlik kazandırmak lazımdır?"* gibi sorularla enstitülerin işlevleri, ne gibi roller üstlenmesi gerektiği, enstitülerin amaç ve hedeflerinin neler olması gerektiği de cevaplanması beklenen sorular olarak öne çıkmıştı (Ağanoğlu, 1949, s. 110).

Tüm bu sorularla birlikte, sorulara verilmesi beklenen cevaplar mahiyetinde Köy Enstitüleri nihayet 17 Nisan 1940 yılında 3803 sayılı yasayla kurulmuştur. Köy Enstitüleri'nin var oluş gerekçesi ve önemi her zaman önem arz etmiştir. Döneminin çok ilerisinde olan bu eğitim hareketi Türk Eğitim tarihinde

önemli bir yere sahip olmuş ve o dönem için oldukça farklı, oldukça önemli bir yere konumlanmasıyla eğitim tarihinin önemli mihenk taşlarından biri olarak kabul edilmiştir. İsmail Hakkı Tonguç, Köy Enstitüleri'nin varlığı için çabalayan ve köylerde etkinliklerinin artması adına yaptığı çalışmalarla öne çıkan önemli bir isimdi. Tonguç'a göre Köy Enstitüleri'nin doğuş gerekçesi "*hayatının sonuna kadar, köyleri eğitim yoluyla canlandırarak ve köyde ilköğretimi yüzde yüz gerçekleştirecek öğretmen ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek*"ti. Bunun da ön koşulu, köylerin yapısına uyacak ve köylünün gereksinimlerini karşılayabilecek okulların özelliklerini belirlemektir. Bunun sağlanması ise köyü tümüyle bilmek ve tanımaktan geçiyordu. Bunun yanı sıra, yabancı ve nispeten daha gelişmiş ülkelerde eğitim açısından yapılan işlerle yapılması tasarlananları bilmek, bu sorunlar üzerine çalışmış olan eğitim bilimcilerin araştırma, inceleme ve deneylerine dayanarak ileri sürdükleri eğitim bilimsel görüş ve ilkeleri bilmek, yapılacak işlerin dökümünü, kapsamını, sınırlarını, zorluklarını ve sonuçlarını tasarlayabilmek oldukça önemliydi. Köy okullarına ilişkin bu temel saptamalar yapıldıktan sonra, öğretmen yetiştirme işinde çalıştırılacak öğretmenlerle diğer görevlilerin durumunu, köyde iş yapma gücünü iyi bilmek, köyde eğitimi gerçekleştirmenin gerektireceği giderlerin tutarını hesaplamak, bunların nerelerden ve nasıl sağlanabileceğini belirlemek ve saptamak da gerekmekteydi (Kantar, 1993, s. 9-12).

### **Köy Enstitüleri'nin Kuruluşu ve İşlevleri**

İlk olarak 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu, sonra da 4274 sayılı Köy Enstitüleri ve Köy Okulları Teşkilat Kanunu çıkarıldı. Bu kanunlarla, eğitime yeni işlevler yükleniyordu, Köy Enstitüleri kuruluyordu. Köy eğitim sistemi getiriliyordu ve eğitim yönetimi yeniden biçimlendiriliyordu. Getirilen bu yeniliklerin tümü yeni bir kavram, yeni bir eğitim felsefesi getiriyordu ki bunların bütününe birden Köy Enstitüsü Sistemi denilebilirdi (Hasan Ali Yücel Köy Enstitüleri ve Köy Eğitimi İle İlgili Yazıları-Konuşmaları, 2018, s. 16-17).

Köy Enstitüleri Kanunu 17/04/1940 yılında kabul edilmiş, Neşri Tarihi 22/04/1940'tır. Köy Enstitüleri Kanunu şöyledir:

1. Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif Vekilliğince köy enstitüleri açılır.
2. Bu enstitülerin 1 numaralı cedvelde gösterilen maaşlı muallim ve memurları 3656 sayılı kanunun ikinci maddesine bağlı cedvelin Maarif Vekilliği ilâve edilmiştir.
3. Enstitülere tam devreli köy ilkokullarını bitirmiş sıhhatli ve müstaid köylü çocuklar seçilerek alınır. Enstitülerin tahsil müddetleri en az beş yıldır.
4. Enstitülere kabul edilenler sıhhi sebepten gayri sebeplerle müesseseden ayrıldıkları veya çıkarıldıkları takdirde okudukları müddete isabet eden masraf, kendilerinden veya kefillerinden alınır.
5. Bu müesseselerde tahsillerini bitirerek öğretmen tayin edilenler, Maarif Vekilliği'nin göstereceği yerlerde yirmi sene çalışmaya mecburdurlar. Mecburi hizmetlerini tamamlamadan meslekten ayrılanlar devlet memuriyetlerine ve müesseselerine tayin edilemezler. Bu gibilerin kendilerinden veya kefillerinden müessesede buldukları zamana ait masrafın iki misli alınır.
6. Köy enstitülerinden mezun öğretmenler, tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler. Ziraat işlerinin fenni bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislerle köylülere rehberlik eder ve köylülerin bunlardan

- istifade etmelerini temin ederler. Bu öğretmenlerin disiplin işlerinin ne suretle görüleceği bir nizamname ile tayin edilir.
7. Köy enstitülerinden mezun olan öğretmenler, ayda 20 lira ücretle Maarif Vekilliğince tayin edilirler. Muvaffakiyetle hizmet görenlerin ücretleri altıncı ders yılı başında 30, on beşinci ders yılı başında da 40 liraya çıkarılır. Bu öğretmenlerin istihkakları üç ayda bir peşin olarak yılda dört defada ödenir. Öğretmenlerin aylık ücretleri ve vazife mahalline gitme zaruri yol masrafları Maarif Vekilliği bütçesinden ödenir.
  8. Köy enstitülerinden mezun olan öğretmenler hasta oldukları takdirde, 788 sayılı kanunun 84'üncü maddesinin A, B ve C fıkralarındaki hükümlere göre ücretlerini alırlar.
  9. Köy enstitülerinden mezun öğretmenlerin fiili askerlik hizmetleri esnasında kayıtları terkin olunmayacağı gibi kendilerine 1076 numaralı kanun mucibince asteğmenlik veya askeri memurluk tevcihine kadar almakta oldukları ücretin üçte ikisi aylık tazminat olarak verilir.
  10. Köy enstitülerinden mezun olanlara, Maarif Vekilliği bütçesinden ve bir defaya mahsus olmak üzere vazifeye başladıkları ay içinde zati teçhizat bedeli olarak 60 lira verilir.
  11. Köy enstitülerinden mezun öğretmenlere istihsale yararı aletler, ıslah edilmiş tohum, çift ve irad hayvanları, cins fidan gibi istihsal vasıtaları, köy öğretmenlerinin tayin edildikleri okulların demirbaşına geçirilmek suretiyle devlet tarafından parasız olarak verilir.
  12. Köy öğretmenlerinin tayin edildikleri okullara, köy hududu içindeki ziraat işlerine elverişli araziden Köy Kanununa göre satın alınarak öğretmenin ve ailesinin geçimine, okul talebesinin ders tatbikatına yetecek miktarda arazi tahsis edilir. Köyde devlete ait arazi bulunduğu takdirde okula tahsis edilecek arazi tercihen bunlardan ayrılır.
  13. Köy öğretmenlerinin okul namına meydana getirdikleri her türlü işletmelerdeki mahsul, hayvan ve binalar kuraklık, sel, yangın, çok hasar yapan nebat ve hayvan hastalıkları gibi sebeplerle ziyana uğradıkları takdirde işletmeyi yeniden tesis maksadile ve Maarif Vekilliği bütçesinden zamanında okul namına zarar ve ziyanı karşılayacak bir yardım yapılır.
  14. Köy okuluna ait her türlü demirbaş eşya, hayvan vesaire okulun malı olup bu işletmeden elde edilecek hasılat, öğretmene aittir. Ancak öğretmenin ayrılışında bu demirbaşlar yeni gelen öğretmene, bu mümkün olmadığı hallerde yeni öğretmen gelinceye kadar köy ihtiyar heyetine, işletilmek üzere aynen teslim edilir.
  15. Köy öğretmenlerinin işleri gezici başöğretmenler ve ilk tedrisat müfettişleri tarafından takip ve teftiş edilir.
  16. Köy öğretmenlerinin tayin edilecekleri okulların binaları ve öğretmen evleri Maarif Vekilliğince verilecek planlara göre Köy Kanununa tevfikân, bölge ilk tedrisat müfettişi ile gezici başöğretmenin nezaretinde köy ihtiyar heyetleri tarafından yaptırılır ve öğretmen tayin edilecek köylere keyfiyet üç yıl önce bildirilir. Köy bütçesinde de ona göre tedbirler alınır. Öğretmen işe başlamadan önce okul binası ile öğretmen evi tamamen bitirilir. Köy okulları binalarının tamiri ve okulun daimi masrafları köy ihtiyar heyetlerince temin edilir.
  17. Köy enstitülerine aşağıda isimleri yazılı müesseselerden mezun olanlar öğretmen tayin edilirler.  
Yüksek okullar ve üniversite fakülteleri mezunları,  
Gazi Terbiye Enstitüsü mezunları,  
Öğretmen okulları mezunları,  
Ticaret liseleri ve orta ziraat okulları mezunları,  
Erkek sanat okulları ve kız enstitüleri mezunları,

- Köy enstitüleri mezunları,  
İnşaat usta okulları mezunları,  
Bunlardan başka her türlü teknik ve mesleki okullar mezunları.
18. Bu kanun hükümlerine tabi olacak köy öğretmenleri için Maarif Vekilliği tarafından, hükmi şahsiyeti haiz ve mercii Vekillik olmak üzere “Köy öğretmenleri tekaüd sandığı” ve “Köy öğretmenleri sağlık ve içtimai yardım sandığı” teşkil edilecektir.
  19. Bir öğretmenin vefatı halinde okula ait olup menfaati öğretmene tahsis edilmiş bulunan emvalin ölüm yılı içinde elde edilecek hasılatının yarısı yardım sandığına ve yarısı da gelecek öğretmene verilir. Ölen öğretmenin mirasçıları, okul emvalinin hasılatı üzerinde hiçbir hak iddia edemezler.
  20. Köy öğretmenleri tekaüd sandığı ile köy öğretmenleri sağlık ve içtimai yardım sandığının idaresi, işleyiş tarzı, öğretmenlerin tekaüde sevk usulleri, yapılacak yardımların şekilleri, velhasıl bu iki sandığın bütün işlerine müteferri bilumum hususlar birer nizamname ile tespit olunur.
  21. Köylerde çalışan öğretmenlerin ve ailelerinin, köy okullarındaki talebenin sıhhat işlerine meccanen bakmak üzere Maarif Vekilliğince sıhhat müfettişi hekimler tayin edilir. Köy öğretmenleri, öğretmenlerin eşleri ve çocukları Maarif Vekilliği prevantoryom ve sanatoryomunda parasız tedavi edilirler.
  22. Bu enstitülerin tesisat, inşaat ve tamirat işleri 2490 sayılı arttırma ve eksiltme ve ihale kanununa tabi değildir.
  23. Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.
  24. Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur (Köy Enstitüleri Kanunu, 1940, s. 3-5).

Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu, enstitülerde tüketim ve üretim kooperatifleri kurulmasını öngörmekteydi. Kurulan, öğrencilerce çalıştırılan kooperatifler, enstitülerin ve çevre köylerin gereksinimlerini karşılayıcı boyutlara ulaşmıştır. Emeğin değerlendirilmesine, sömürünün kırılmasına yol açan kooperatifçilik, öğrenciler, köylüler arasında dayanışma ve yardımlaşmayı geliştirmiştir (Başaran, 1999, s. 37).

Köy Enstitüleri döneminin koşullarında üretimi yeni aşamalara ulaştıran, teknolojiyi yenileyen, kırsal kesimdeki nüfusu meslek sahibi yaparak, üretim yaşamını örgütleyerek dönüşümleri gerçekleştirmeye, sanayileşmeye yönelik atılımlarla öne çıkmaktaydı. Buralarda uygulanan ilkeler temelde şöyledir:

- Her Enstitü ürettikleriyle kendi kendine yeten, diğer Enstitülerle dayanışmayı sürdürerek bağımsız işletmelere, çağdaş, demokratik yaşam girişimlerine dönüşmeyi amaçlar. Üreterek eğitir-eğiterek üretir, sorumluluk duyguları gelişmiş, sağlıklı kişilikler geliştirir
- Yaşama, çalışma eylemleri, imece topluluğunca ortaklaşa saptanır, başarı ölçütleri, imecenin gelişen özüne göre saptanır
- İşleyiş, toplumsal yapıları kireçlendiren bürokrasi çarkının dışında tutulur, bunu sağlayıcı yasalar çıkarılmasına çalışılır (3803, 4274 vb. sayılı yasalar)
- Çeşitli işlerde çalışarak (işlik, derslik, tarla) kişiliğin çok yönlü gelişimi sağlanır, her insana toplumda saygın bir yer kazandırılır

- Enstitü-Enstitü arası, Enstitü-köyler arası imecelerle, toplu iş görme geleneğimize yeni boyutlar kazandırılır
- İşliğı, dersliğı, uygulama alanıyla küçük bir Enstitü gibi gelişen köy okullarında ilk eğitim; 8-10 köy ortasında kurulan, yörelerinin donanım merkezi olarak gelişen Bölge Okullarında ortaöğrenim gerçekleştirilirken, kooperatifçilikle üretim yaşamı tabanda örgütlenir
- Enstitü çıkışlılarla, Enstitü kesimiyle ilişki sürdürülerek, gelişen koşullara göre eğitimde süreklilik sağlanır
- Enstitülere öğretmen yetiştiren, bir köy Üniversitesi gibi gelişen Yüksek Köy Enstitüsü bir inceleme araştırma merkezi olarak çalışmalara ışık tutar (Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri, 1990, s. 5).

Köy Enstitülerinin beş yıllık öğretimleri içinde; Kültür dersleri 114 hafta, Ziraat Dersleri ve çalışmaları 58 hafta, Teknik dersler ve çalışmalar 58 hafta, beş yıllık sürekli tatiller 30 hafta ve toplamda 260 haftaydı. Kültür derslerine ayrılan zamanlarda okutulacak dersler; Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi, Matematik, Fizik, Kimya, Tabiat ve okul sağlık bilgisi, Yabancı Dil, El yazısı, Resim-iş, Beden eğitimi ve ulusal oyunlar, Müzik, Askerlik, Ev İdaresi ve çocuk bakımı. Öğretmenlik Bilgisi (Toplumbilim, İş eğitimi, Çocuk ve iş ruhbilimi, İş eğitim tarihi, Öğretim metodu ve tatbikat). Zirai İşletmeler ekonomisi ve kooperatifçilik. Ziraat ders ve çalışmalarına ayrılan zamanlarda öğretilen konular; Tarla ziraati, Bahçe ziraati, fidancılık, meyvecilik, bağcılık ve sebzeçilik bilgisi. Sanayi bitkileri ziraati, Zootečni, Kümes hayvanları bilgisi, Arıcılık, ipekböcekçiliğı, Balıkçılık ve su ürünleri bilgisi, Ziraat sanatları. Teknik derslere ve çalışmalara ayrılan zamanlarda gösterilecek konular; Köy demirciliğı (nalbantlık), Köy dülgeliliğı (marangozluk), Köy yapıcılığı (Tuğlacılık ve kiremitçilik, Taşçılık, Kireççilik, Duvarcılık ve sıvacılık, Betonculuk), Kızlar için köy ev ve el sanatları (Dikiş-biçki, nakış, Örücülük ve dokumacılık, Ziraat Sanatları). Köy Enstitülerinin haftalık, aylık veya mevsimlik çalışma planları, her enstitünün özelliğine, işlerinin durumuna, talebesinin seviye ve sayısına, öğretmenlerin özelliklerine, iş araçlarının durumuna, iş alanlarının genişliğine, hayvanlarının cins ve sayılarına göre çizelgede tespit edilen hafta sayısında ziraat, teknik ve kültür çalışmalarına katılması amaçlanır (Köy Enstitüleri Öğretim Programı, 1943, s. 2-3).

Köy Enstitülerinde öğretmen ve köye yararlı meslek erbabı yetiştirmeye öncelik verilmişti. Enstitü kesimlerinin elverişli yerlerinde 5-10 köyün ortasında Bölge okulları açılacak, bunlar da ilkokul sonrası eğitim veren birer küçük Enstitü olacaktı. Kendilerine bağlı köylerin merkezi olarak traktör, harman makinesi ve benzeri çağdaş tarım araçları edinmelerine, kullanmalarına, bakımına, köylerin kooperatifleşmesine, iyi cins tohum, fidan, hayvan sağlamalarına öncülük ve kaynaklık edeceklerdi. Köydeki okul tarım, marangozluk, demircilik, dokuma tezgâhlarıyla donatılmış işliğı, dersliğı, uygulama alanı, evi, öğretmene ayrılan “geçim arazisiyle” bölge okullarının küçüğü olacaktı. Böylece köy okulları Bölge Okullarına, Bölge Okulları Enstitülere ve Bölge okullarına öğretmen, uzman yetiştiren bir Köy Bilim yurdu niteliğinde gelişmesi amaçlanan Yüksek Köy Enstitüsüne bağlı olarak, karşılaşılan yeni sorunları bilimsel çözüme kavuşturacaklardı (Başaran, 1974, s. 13-14).

Yüksek Köy Enstitüsü'nün amacı, köyleri eğitim, öğretim, el sanatları ve tarım yönünden kalkındırarak nitelikte öğretmeni yetiştirmeye çalışan Köy Enstitülerine öğretmen, köy öğretmenlerine yardım edecek gezici öğretmen, gezici başöğretmen, müfettiş yetiştirmektir. Köy Enstitüsü öğretmenlerini yetiştirici

nitelikte kurslar açardı. Bu kurslardan yalnız bütün illerden gelen bir kısım ilköğretim müfettişleri için ilkokulların yapımını uygulamaları yönünden yapıcılık kursu açılabilmişti. Yüksek Köy Enstitüsü'nde, Güzel Sanatlar, yapıcılık, maden işleri, hayvan bakımı, kümes hayvancılığı, tarla ve bahçe ziraatı, köy ev ve el sanatları olmak üzere sekiz kol vardı. Öğretmenleri, Gazi Eğitim Enstitüsü, Devlet konservatuvarı, Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Yüksek Ziraat Enstitüsü, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi, Talim Terbiye Kurulundan gelmekteydi. Yüksek Köy Enstitüsü'nün öğrenim süresi en az üç ders yılı idi. Her yılda dörder aylık iki sömestir vardı. Öğrencilere her ders yılı sonunda meslekleriyle ilgili iki ay staj yaptırılırdı. Hasanoğlan Köy Enstitüsü Müdürlüğü dışında "Yüksek Köy Enstitüsü Yönetim Kurulu" diye bir kurul oluşturulmuştu. Bu kurul, öğrencilerden üç, illerin müfettişlerinden iki, Milli Eğitim Müdürlerinden iki, öğretim üyelerinden iki, Yüksek Köy Enstitüsü yöneticilerinden de bir temsilci seçilen on kişilik bir kuruldu (Semerci, 1989, s. 170).

Köy Enstitüleri işi sadece bir öğretim yolu değil, bir ahlâk kaynağı da sayıyordu. Ezberci öğretim kadar, öğütücü ahlâk da eski okulu hayattan ayırmış, sözle işin, kafa ile yüreğin arasını açmıştı. Çorak bir yeri yemyeşil etmek, bir bataklığı kurutmak, susuz yere su getirmek Köy Enstitülerinde ahlâk eğitiminin ta kendisi oluyor, vatan sevgisi, insan sevgisi, bilim sevgisi bu işler içinde kendiliğinden kazanılıyordu. Uzun sözün kısası bozkırda ağaç dikmek ve tutturmakta bu süreç. Köy Enstitüsü kurucularının bir başka ilkesi, her türlü eğitim ve öğretim işine, çevrenin en kötü şartları içinde başlamaktı. Sulak, uğrak, yumuşak yerlerden bilerek kaçıp, enstitüleri en olmayacak sayılan yerlerde kuruyorlardı. Böylece iş ve masraf artıyor, zaman kaybediliyor ama öğrencinin gideceği yeri yadırgamaması, her çeşit zorluğu yenmeye alışması gibi paha biçilmez bir insan değeri, bir öncülük gücü kazanılmış oluyordu. Üstelik okul; hazıra konan, verilenle yetinen bir kurum olmaktan çıkıp, yaratıcı, yeşertici bir çehre kazanmış oluyordu (Eyüboğlu, 1979, s. 51).

Köy Enstitüleri ile ilgili olarak dönemin aydınlarıyla birlikte yapılan anket sonuçlarında şu fikirler öne çıkmıştır; O dönemin aydınlarından biri olan Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman'a göre "Köy Enstitüleri fikri bence, köy öğretmenlerine olan ihtiyacı süratle karşılamak ve köyü umumi bünyeye bağlamak hasretinden doğmuştur. Köy Enstitüleri yalnız bizim için değil, bütün Dünya için yeni ufuklar açmış bir teşebbüstür. Hariçteki terbiyeciler ve bu arada John Dewey gibi adamlar tarafından son derece ilgi ile karşılanmıştır. Eğer esas ruh bozulmadan kusurların düzeltilmesi yoluna gidilseydi ve yeni hareket anlayışla karşılanırsa çok geniş bir hasıla alınabilirdi. Bununla beraber ilk kurucuların çok çabuk yürümek sevdasıyla kaliteden fedakârlık etmelerinin de ilk çığırın bozulmasında mes'uliyet hissesi vardır. Benim enstitüleri tanıdığım devirde çok şey birden yapılmak istenmişti. Hareket kendi kendine durulacak ve nizama girecekti. Köy öğretmenlerinin aynı zamanda bir numune tarlası ve fidanlık idare etmesi ve köyün sanat merkezini kurması bir hayaldi. Buna mukabil tedris usulleri mükemmeldi. Tek kitaba gidecek yerde, gençlerin istediklerini okumasına ve zihinlerinin inkişaf etmesine meydan vermek lazımdır. Serbest mütalaa ve konuşma saatleri, Enstitü hareketinin en kuvvetli taraftı. Beş yıllık müddet, geniş tedris usullerinin tatbiki ve zihinlere huni ile malumat doldurmaktan ziyade fikirlerin inkişafına meydan verilmesi şartı ile kâfidir. Mezunların kendi köylerine gitmelerinin lehinde de, aleyhinde de söylenecek sözler vardır. Eğer öğretmen kendi köyünde faydalı olabileceyse ve orada kendini iptidadan sevdirebilmişse tercihen kendi köyüne gönderilmesinin münasip olacağını sanıyorum. İdealist ve akıncı olarak yetişen bir öğretmen, kendi kendinin mukadderatını ıslah etmekte elbette daha çok alâkalıdır. Komünizm ileri sürülerek Enstitüler ve kurucuları aleyhinde açılan husumet cereyanı, terbiye usulleri bakımından Maarif sistemimiz için utanılacak bir şeydir. Buna karşılık ilk

*kurucular da çok çabuk yürümek iddiası ile köy halkının enstitülere düşman olmasına ve asıl iş birliği gayesinin feda edilmesine sebep olmuşlardır.”*

Yine o dönemin milletvekillerinden biri olan Niğde Milletvekili Hüseyin Ulusoy’un Köy Enstitüleri ile ilgili düşünceleri şöyledir; “*Köy Enstitüleri fikri; şehir öğretmen okulları mezunlarının köyün bünyesini bilmemesinden doğan mahzurların giderilmesi düşüncesi, köy mahrumiyetine katlanabilen ve köyü sevebilen köy öğretmeni yetiştirilmesi zarureti. Köy öğretmenin senenin her mevsiminde, köyde kalmasını temin eden bir sistem zarureti nedenleriyle ortaya çıkmıştır. Köy Enstitüleriyle ilgili pek çok aksaklık da yaşanmıştır. Bunlar, ilk tesis anında bu müesseselerin mahiyetinin bütün ilgililer tarafından iyi kavranmamasından doğan aksaklıklar. Bu müesseselerin tutunabilmesi için yüksek idarecilerimizin gösterdikleri olağanüstü alâkanın bu müessese mensuplarını yanlış anlayışa sevk etmesinden doğan aksaklıklar. Müesseselere hüviyet verebilmek için çocuklara ilk anlarda telkin edilen fikir ve heyecanın yüksek dozundan doğan aksaklıklar. Çocuklara müesseselerde telkin edilen aşırı ümitlerle realite arasındaki farklardan doğan aksaklıklar. Enstitü mezunlarına karşı köy zenginleri, muhtarlar, diğer zümreler tarafından yaratılan reaksiyondan doğan aksaklıklar. Nazariyede düşünülen maddi şartların bu çocuklara temin edilmemesinden ve temin edilen şartların çocuklar tarafından iyi kullanılmamasından doğan aksaklıklar.” (Köy Enstitüleri ve Köy Öğretmeni, 1949, s. 6-10).*

Tüm bu eksik ve hatalı görünen durumlarla birlikte Köy Enstitülerinin var olma süreci birlikte ele alınarak incelendiğinde, aslında Köy Enstitülerinin dönemine göre oldukça önemli bir işlevi yerine getirmiş oldukları görülecektir. Hatta günümüze uyarlanan bir Köy Enstitüleri fikri ile eski hatalardan ve aksayan yönlerden ders alınarak yeni bir Köy Enstitüleri projesi fikri anlamlı ve değerli olacaktır.

## **Kaynakça**

- Ağanoğlu, H. (1949). *Köy Enstitüleri Yolunda*. İstanbul: Ahmet Sait Basımevi.
- Akyüz, Y. (1985). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1985’e)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Başaran, M. (1974). *Tonguç Yolu-Köy Enstitüleri: Devrimci Eğitim*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Başaran, M. (1999). *Özgürleşme Eylemi: Köy Enstitüleri*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Candoğan, G. (1991). *Tonguç’un Köy Öğretmeni*. Konya: Sebat Ofset.
- Doğan, İ. (2018). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Eyüboğlu, S. (1979). *Köy Enstitüleri Üzerine*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Hasan Âli Yücel Köy Enstitüleri ve Köy Eğitimi İle İlgili Yazıları-Konuşmaları (2018). Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara.
- Kanar, H. (1993). *Köy Enstitüleri Eğitimde Atılım*. Ankara: Selvi Yayınları.
- Kaplan, M. (2002). *Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri*. Ankara: Semih Ofset.
- Kirby, F. (1962). *Türkiye’de Köy Enstitüleri (Columbia Üniversitesi’nde Yapılmış Doktora Tezi)*. Ankara: Rüzgârlı Matbaa.
- Köy Enstitüleri Kanunu (1940). T.C. Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğü.

Köy Enstitüleri Öğretim Programı (1943). Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekilliği. Ankara: Maarif Matbaası.

Köy Enstitüleri ve Köy Öğretmeni – Anket Cevapları (1949). Öğretmen Dergisi ilavesi olarak Köy Enstitüleri hakkında 30/03/1949 tarihinde “Öğretmen” Dergisi tarafından açılan ankete yurt aydınlarının verdikleri cevaplardan oluşturulmuştur.

Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri (1990). Eğit-Der Yayınları, Ankara.

Özkucur, A. (1990). *Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü*. Ankara: Selvi Yayınları.

Semerci, B. (1989). *Türkiye’de İleri Atılımlar ve Köy Enstitüleri*. İstanbul: Ata Matbaacılık.

Tekben, Ş. (1962). *Neden Köy Enstitüleri*. İstanbul: Türkiye Milli Gençlik Yayınları.

Tonguç, E. (1970). *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*. İstanbul: Ant Yayınları.